

SLOVENSKÉ

KLENOTY

Jozef
Petro

UNESCO

Ljndeni

Slovenské klenoty UNESCO

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindenisk
www.albatrosmedia.sk

Lindenisk

Jozef Petro

Slovenské klenoty UNESCO – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

Slovenské klenoty UNESCO

CPress
2017

Slovenské klenoty UNESCO

Jozef Petro

Fotografie: Jozef Petro, Shutterstock (zoznam je uvedený nižšie)

Preklad: Ľuba Nguyenová Anhová

Jazyková korektúra: Michaela Kobidová

Vnútna úprava, sadzba: Karel Hána

Obálka: Karel Hána

Zodpovedná redaktorka: Ľuba Nguyenová Anhová

Technický redaktor: Radek Sřecha

Zoznam fotografií zo Shutterstocku: © Pecold/Shutterstock.com (str. 8); © sangriana/Shutterstock.com (str. 10); © Milan Gonda/Shutterstock.com (str. 11); © Shevchenko Andrey/Shutterstock.com (str. 112); © Shevchenko Andrey/Shutterstock.com (str. 12); © graphia/Shutterstock.com (str. 14); © PeterVrabel/Shutterstock.com (str. 15); © Jareso/Shutterstock.com (str. 17); © Pecold/Shutterstock.com (str. 17); © irakite/Shutterstock.com (str. 22); © Tomas Krejcirik/Shutterstock.com (str. 23); © Renata Sedmakova/Shutterstock.com (str. 24); © PHB.cz (Richard Semik)/Shutterstock.com (str. 24); © graphia/Shutterstock.com (str. 28); © PHB.cz (Richard Semik)/Shutterstock.com (str. 29); © PHB.cz (Richard Semik)/Shutterstock.com (str. 30); © milosk50/Shutterstock.com (str. 31); © Pecold/Shutterstock.com (str. 33); © graphia/Shutterstock.com (str. 34); © milosk50/Shutterstock.com (str. 35); © LMspence/Shutterstock.com (str. 38); © Jaroslav Moravcik/Shutterstock.com (str. 39); © Premysl/Shutterstock.com (str. 44); © BestPhotoStudio/Shutterstock.com (str. 46); © BestPhotoStudio/Shutterstock.com (str. 48); © julius feket/Shutterstock.com (str. 49); © Ventura/Shutterstock.com (str. 49); © katatonia82/Shutterstock.com (str. 50); © Renata Sedmakova/Shutterstock.com (str. 53); © Martin Kucera/Shutterstock.com (str. 55); © Ventura/Shutterstock.com (str. 55); © Baci/Shutterstock.com (str. 56); © Baci/Shutterstock.com (str. 58); © Dmytro Gilitukha/Shutterstock.com (str. 59); © SÁjgi ElemÁr/Shutterstock.com (str. 60); © Albert Russ/Shutterstock.com (str. 61); © RastoS Photographer/Shutterstock.com (str. 62 – 63); © katatonia82/Shutterstock.com (str. 68); © marek kacir/Shutterstock.com (str. 68); © Haidamac/Shutterstock.com (str. 69); © Rolf E. Staerk/Shutterstock.com (str. 70); © Nick Fox/Shutterstock.com (str. 71); © Pavel Svoboda Photography/Shutterstock.com (str. 71); © Baci/Shutterstock.com (str. 73); © Oscity/Shutterstock.com (str. 73); © Jaroslav Moravcik/Shutterstock.com (str. 74); © Michal Knitl/Shutterstock.com (str. 76); © TTstudio/Shutterstock.com (str. 76 – 77); © Alexandr Junek Imaging/Shutterstock.com (str. 78); © Paolo Gallo/Shutterstock.com (str. 79); © sherpa/Shutterstock.com (str. 84 – 85); © Oscity/Shutterstock.com (str. 86); © Jaroslav Moravcik/Shutterstock.com (str. 87); © gevision/Shutterstock.com (str. 92 – 93); © TTstudio/Shutterstock.com (str. 94); © Renata Sedmakova/Shutterstock.com (str. 95); © Baci/Shutterstock.com (str. 96 – 97); © Palino Spisiak/Shutterstock.com (str. 100 – 101); © Fexel/Shutterstock.com (str. 102 – 103); © Oscity/Shutterstock.com (str. 104 – 105); © Mike Mareen/Shutterstock.com (str. 106); © TTstudio/Shutterstock.com (str. 106 – 107)

© Jozef Petro, 2017

Translation © Ľuba Nguyenová Anhová, 2017

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-0111-2

ISBN e-kniih 978-80-566-0864-7 (1. zverejnenie, 2018)

Cena uvedená výrobcom predstavuje nezáväznú odporúčanú spotrebiteľskú cenu.

Vydalo nakladateľstvo CPress v Bratislave v roku 2017 v spoločnosti Albatros Media Slovakia s. r. o. so sídlom Mickiewiczova 9, Bratislava, Slovenská republika

Číslo publikácie 1 425

© Albatros Media Slovakia s.r.o., 2017. Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť kopírovaná a rozmnožovaná za účelom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu nakladateľa.

1. vydanie

ALBATROS MEDIA

Obsah

Úvodné slovo	4	Slovenský kras – jaskyne Aggteleckého a Slovenského krasu	56
Pamiatky na Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO	6	Spišský hrad a pamiatky v okolí	62
Bardejov – mestská pamiatková rezervácia	8	Spišský hrad	64
Námestie	9	Spišská Kapitula	65
Kostol sv. Egídia	11	Spišské Podhradie	67
Radnica	11	Žehra	68
Mestské hradby	12	Dreveník	69
Banská Štiavnica – historické jadro a technické pamiatky	14	Vlkolíne	70
Starý zámok a Kostol		Osada	71
Nanebovzatia Panny Márie	15	Klasický dedinský dom	72
Námestie svätej Trojice	16	Nehmotné kultúrne dedičstvo UNESCO	74
Nový zámok	20	Fujara – hudobný nástroj a jeho hudba	76
Klopačka	22	Hudba z Terchovej	77
Kalvária	22	Gajdošská kultúra	78
Pamiatky v okolí mesta	23	Bábkarstvo na Slovensku a v Českej republike	79
Karpaty – drevené kostoly na slovenskej strane Karpát	26	Pamiatky na predbežnom zozname kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO	80
Bodružal	27	Bratislava – pamätník Chatama Sofera	82
Hervartov	28	Bukovské vrchy – hubové podložie	84
Hronsek	30	Gemerské a abovské kostoly so stredovekými maľbami	86
Kežmarok	32	Herľany – Herliansky gejzír	88
Ladomirová	34	Kopčany – Kostolík sv. Margity Antiochijskej	90
Leštiny	35	Košice – koncept šošovkovitého pôdorysu historického centra	92
Ruská Bystrá	37	Krasové údolia Slovenska	96
Tvrdošín	38	Rusovce – Limes Romanus	98
Karpaty – pôvodné bukové lesy Karpát	40	Komárno – pevnostný systém na sútoku Dunaja a Váhu	100
Vihorlatský prales	44	Podunajsko – prírodná a kultúrna krajina	102
Havešová	45	Pôvodné lúky a pastviny na Slovensku	104
Stužica – Bukovské vrchy	45	Tatry – prírodná rezervácia	106
Rožok	45	Tokajská vinárska oblasť	108
Levoča a dielo Majstra Pavla na Spiši	46		
Námestie	47		
Kostol sv. Jakuba	48		
Radnica	49		
Evanjelický kostol	50		
Domy na námestí	50		
Hradby	53		
Pútnický Kostol Navštívenia Panny Márie	54		

Úvodné slovo

Pamiatka v zozname svetového dedičstva UNESCO je slovné spojenie, s ktorým sa stretol snáď každý, kto cestuje. Čo vlastne tento výraz znamená?

V praxi to napríklad znamená, že rínok dediny, ktorú až do zápisu do zoznamu UNESCO okupovali kačice a husi, sa mení na parkovisko, kam prichádza jeden autobus za druhým. Z nich vystúpia zástupy turistov s fotoaparátmi, mobilmi a selfie tyčkami, všetko a najmä seba vyfotografujú, vypijú jedno pivo alebo kávu, potom niekoho, kto zablúdil, chvíľku hľadajú a napokon nastúpia do autobusu a odídu. A miestni hostinskí, hotelieri a predavači suvenírov vyčkávajú na ďalšiu várku cestovateľov. Najmä zámorskí turisti, ktorí precestujú za dva týždne celú Európu, sa riadia zoznamom pamiatok svetového dedičstva. V podstate majú pravdu, je to totiž to najkrajšie, čo môže každá krajina svojim návštevníkom ponúknuť.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že zápis do zoznamu UNESCO prináša zapísanej lokalite šťastie v podobe zvýšeného počtu návštevníkov a s tým spojenú prosperitu. To je pravda. Sú však aj takí ľudia, ktorým zápis prináša starosti a bolenie hlavy. Dostať

sa do prestížneho zoznamu je síce pekné, ale s tým nie je spojená žiadna finančná injekcia. Ak ste majiteľom renesančného paláca, ktorý neprináša žiaden príjem, budete musieť stále premýšľať, kde a ako zohnať peniaze na opravu, aby vás inšpektori UNESCO vo svojich správach nekritizovali. To len na vysvetlenie, prečo niektoré domy v mestách, ktoré sú v zozname, vyzerajú tak, ako vyzerajú.

A inšpektori svoju kritiku myslia vážne. Svoje by mohli povedať zástupcovia Českého Krumlova, ktorým kvôli otáčavému javisku v zámockej záhrade už niekoľkokrát hrozilo vyškrtnutie zo zoznamu. Keď dal ománsky sultán prednosť rope a o 90 % zmenšil rezerváciu oryxa arabského, bola oblasť, kde oryx žil, v roku 2007 zo zoznamu vyradená. Zle obišli aj Nemci, keď sa rozhodli cez Labe v Drážďanoch postaviť nový most. Aj Drážďany boli v roku 2009 vyradené zo zoznamu.

A teraz od praxe k teórii. Najprv si musíme povedať, že existujú vlastne tri

základné kategórie: **Zoznam svetového kultúrneho dedičstva**, **Zoznam svetového prírodného dedičstva** a **Zoznam nehmotného dedičstva**.

Pamiatka zapísaná v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, ktorý sa vedie od roku 1978, môže byť mestom, budovou alebo archeologickou lokalitou, ktorá je považovaná za celosvetovo unikátnu a jedinečnú, a to z umeleckých, historických alebo vedeckých dôvodov. Do zoznamu prírodného dedičstva UNESCO sa dostane prírodný jav alebo oblasť, ktoré sa môžu pochváliť neobyčajnou prírodnou krásou alebo sú ojedinelé z vedeckého hľadiska, t. j. predstavujú neobvyklé stupne vývoja krajiny, flóry a fauny. Navrhovaná pamiatka môže byť zapísaná do oboch zoznamov. Okrem toho UNESCO vedie **Zoznam svetového dedičstva v ohrození**.

Do Zoznamu nehmotného dedičstva UNESCO sa zapisujú „neuchopiteľné“ pamiatky, ako je napr. hudba, tanec spev, karnevaly, jedlo, spôsob rybárčenia, remeslá.

Tento zoznam je najmladší a prvé pamiatky do neho boli zapísané v roku 2008.

Predbežný zoznam pamiatok je zoznam pamiatok, do ktorého musí byť zapísaná každá pamiatka, ktorú chce určitá krajina navrhnúť do toho „skutočného zoznamu“. Po zaradení do predbežného zoznamu inšpektori UNESCO odporúčia urobiť kroky nutné pre to, aby mohla byť lokalita úspešne zapísaná do zoznamu kultúrneho a prírodného dedičstva.

V čase vydania knihy bolo v zozname kultúrneho a prírodného dedičstva zapísaných 1 052 lokalít zo 165 štátov sveta. Na prvom mieste s 51 pamiatkami je Taliansko, druhé miesto má Čína s 50-timi lokalitami a tretiu priečku obsadilo Španielsko so 45 pamiatkami, tesne nasledované Francúzskom so 42 lokalitami.

V tejto knihe nájdete okrem pamiatok zapísaných v zozname kultúrneho a prírodného dedičstva aj pamiatky zapísané v predbežnom zozname pamiatok. Sú to totiž pamiatky, ktoré sú rovnako unikátne a výnimočné ako pamiatky, ktorú už v zoznamoch sú.

Jozef Petro

Pamiatky v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO

Bardejov – mestská pamiatková rezervácia

Dôvod zapísania: Bardejov je malé, ale výnimočne dobre zachovalé stredoeurópske mesto, ktorého prosperita bola založená na obchode. Pôdorys mesta, domy, kostoly a ďalšie stavby spolu s mestskými hradbami sú názorným príkladom stredovekého mesta, ktoré vzniklo a ďalej sa vyvíjalo na mieste, ktorým viedli obchodné cesty. A mesto to dokázalo hospodársky náležite využiť.

Rok zapísania: 2000

Poloha: N 49°17'36'', E 21°16'45', východné Slovensko

Najbližšie väčšie mesto: Prešov (40 km na juh od Bardejova)

Doprava: Do Bardejova sa dostanete z diaľnice D1, ktorá vedie cez Prešov, odkiaľ je to do Bardejova cca 40 km po ceste 545. Ide o cesty II. triedy, takže počítajte s asi 50-minútovou jazdou. Z Prešova sa do Bardejova dostanete aj autobusom alebo osobným vlakom. Cesta trvá približne jednu hodinu. Autobusy jazdia často, vlaky cca 10 × denne.

Pred príchodom do Bardejova sa odporúčame zastaviť ešte v obci Hervartov, nachádza sa v nej drevený kostol, ktorý je tiež v zozname dedičstva UNESCO. Odbočka do Hervartova je asi 4 km pred Bardejovom, z hlavnej cesty je do Hervartova asi 3 km.

Otvárací čas: Šarišské múzeum má okrem letnej sezóny (október – apríl) v pondelok zatvorené, inak je otvorené denne 8.30 – 16.30 hod. s poludňajšou prestávkou.

Vstupné: Do 3 €

Web: www.bardejov.sk,
www.e-bardejov.sk

Kostol sv. Egídia

Bardejov, ležiaci v severovýchodnom cípe Slovenska neďaleko hraníc s Poľskom, je klasickým malým mestom, ktoré si zachovalo svoj stredoveký pôdorys a zástavbu. V tejto časti Slovenska nie je jediným takýmto mestom. Svoj stredoveký charakter si v tejto oblasti udržala napríklad Levoča, Kežmarok, Podolíneček alebo Spišská Sobota.

Meštianske domy lemujúce obdĺžnikové námestie sú dôkazom toho, že mesto v minulosti prosperovalo a jeho obyvatelia boli zámožní mešťania, remeselníci a kupci. Darilo sa tu práve kupcom, pretože mesto ležalo na obchodnej ceste spájajúcej Uhorsko s Poľskom. V 15. storočí, ktoré znamenalo pre mesto dobu najväčšieho rozvoja, veľa mešťanov zbohatlo z výroby a predaja plátna, ktoré predstavovalo

hlavný obchodný artikel. Okrem honosných domov na námestí svedčí o niekdajšom bohatstve mesta aj vnútorná výzdoba Kostola sv. Egídia – ten sa môže pochváliť 11-timi gotickými oltármi, čo je samo o sebe európskou raritou.

Bardejov je nenápadné mesto, nemá žiadnu bielu pani, nie je tu pochovaný žiaden uhorský nabob, kvôli ktorému by sem chodili turistické výpravy, nekonala sa tu žiadna veľká bitka, ani sa tu nenarodil žiaden génus. Navyše leží relatívne ďaleko od klasických turistických trás, a tak sa môžete tešiť, hlavne mimo obdobia hlavnej turistickej sezóny, na tak trochu staromilskú a pokojnú atmosféru.

Mesto, obklopené zalesnenými kopcami, leží na rovine, ktorou preteká rieka Topľa, v nadmorskej výške necelých 300 metrov medzi pohorím Čergov na juhozápade a Nízkymi Beskydami, tiahnucimi sa po oboch stranách slovensko-poľskej hranice.

Prvé písomné zmienky o Bardejove pochádzajú z polovice 13. storočia: V roku 1241 sa mesto objavuje v Ipatijevskej kronike (pomenovanej podľa kláštora v ruskom meste Kostroma) pod menom Bardujev. V roku 1247 sa o ňom latinsky hovorí ako o „*Terra Bardfa*“.

Skutočnosť, že si mesto zachovalo svoj stredoveký pôdorys vrátane mestských hradieb, a to bez väčších zmien, je dôsledkom ekonomickej stagnácie Bardejova a celého okolia, ktorá začala v 17. storočí. Stagnácia bola spôsobená najmä protihabsburskými rebéliami uhorskej šľachty prebiehajúcimi od začiatku 17. až do začiatku 18. storočia, a to najmä na území Horného Uhorska, teda dnešného Slovenska. Cieľom protihabsburských povstaní bola najmä snaha

posilniť úlohu uhorskej šľachty vo vzťahu k habsburským monarchom, ďalej boj za rovnoprávne postavenie evanjelickej cirkvi s rímskokatolíckou cirkvou a v neposlednom rade tiež snaha o rozšírenie rodového majetku zo strany niektorých vodcov.

Námestie

Centrum mesta tvorí obdĺžnikové námestie vykladané prírodnými kameňmi. Svojou veľkosťou sa môže približne porovnávať s tým v Levoči, no na návštevníka pôsobí vizuálne lepším dojmom. Na rozdiel od levočského námestia s parkom pokrývajúcim približne polovicu plochy je námestie v Bardejove otvorené a z každého uhla ho máte pred sebou ako na dlani. Ak vám na prvý pohľad pripomína jadro nejakého nemeckého mesta, nemýlite sa. Jeho podoba je totiž výsledkom nemeckej kolonizácie.

Už v období praveku sa tu usídľovali ľudia a neskôr tu bolo zrejme aj slovanské sídlisko. Koncom 13. a začiatkom 14. storočia sa tu usadili nemeckí kolonisti zo Sliezska, ktorí dali mestu podobu, na akú boli zvyknutí zo svojho domova: Ich snaha sa odrazila nielen na pôdoryse, ale aj na podobe domov.

Pôdorys centra sa za posledných 500 rokov príliš nezmenil – je šachovnicový s námestím uprostred a dvoma ulicami smerujúcimi z východu na západ. Jedna vedie paralelne s južnou stranou námestia a druhá približne stredom námestia. Tieto dve ulice križujú ďalšie dve, vedúce v smere zo severu na juh. Každá z nich prechádza medzi námestím a hradbami. Okolo hradieb potom vedie ulica Na Hradbách, do ktorej štyri spomínané ulice ústia.

Historické námestie v Bardejove s renesančnou radnicou

Námestie – jadro stredovekého mesta – má obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 260 × 80 metrov. Na troch stranách je lemované 46-timi meštianskymi domami so štítmi, ktoré majú gotický pôvod a neskôr boli čiastočne upravené v renesančnom štýle. Domy sú postavené tak, ako to bolo v stredoveku zvykom, na úzkych podlhovastých pozemkoch, často ústiacych do ulice paralelnej s osou námestia. V prednej časti domu sa nachádzal mázhaus (z nemeckého označenia starej objemovej jednotky mass, zodpovedajúcej 1,4 litra, a slova haus, t. j. dom). Mázhaus slúžil majiteľom, ktorí mali právo čapovať pivo, ako hostinec; v prípade, že bol majiteľ obchodník alebo remeselník, tak objekt slúžil ako obchod. Na mázhaus nadväzovali v prízemí dielne alebo sklady, prípadne dvor. Obytná časť domu sa nachádzala na prvom poschodí. Táto štruktúra domu

sa prakticky zachovala dodnes, až na to, že gotický mázhaus bol v neskorších storočiach obostavaný stenou, a tak vznikli prízemné priestory slúžiace ako obchody. Aj dnes sú tieto priestory využívané ako obchodíky a prvé poschodie je určené na bývanie, presne ako pred 500 rokmi.

Štvrtú stranu Radničného námestia uzatvára Kostol sv. Egídia. Za ním stojí budova niekdajšieho humanistického gymnázia, postavená začiatkom 16. storočia. Najkrajšou budovou na námestí je nepochybne **renesančná radnica**, stojaca priamo uprostred, pred kostolom. Oproti radnice nájdete **dom č. 43**, niekdajší Weinhaus. Ako napovedá nemecké označenie, mala budova niečo spoločné s vínom: už v roku 1433 bola v prízemí vináreň a pivnice slúžili na uskladnenie vína z viníc, ktoré mesto vlastnilo v tokajskej oblasti. Ďalší pekný dom, v ktorom

sa spája gotický, renesančný a barokový štýl, sa nachádza v južnej časti námestia pod **čísлом 26**. Ide o pôvodne gotický dom, o čom svedčí pekný kamenný gotický portál, v dobe renesancie stavebne upravený, s bohato zdobenou fasádou s barokovou figuratívnou malbou.

Kostol sv. Egídia

Gotický Kostol sv. Egídia je dominantným prvkom námestia a uzatvára jeho severnú stranu. Začal sa stavať začiatkom 15. storočia ako trojloďová bazilika na mieste, kde sa predtým nachádzal kláštor. Začiatkom 16. storočia bola loď zaklenutá sieťovou klenbou. Doba baroka nezanechala na kostole žiadne stopy, a k ďalším menším úpravám došlo až v druhej polovici 19. storočia, a to v duchu vtedy vládnucej novogotiky. Kostol sa nám tak prezentuje ako gotická stavba, presne v duchu okolitého námestia. Interiér skrýva

poklad – súbor **11-tich gotických oltárov** z rokov 1460 – 1520, ktoré sú umiestnené presne podľa pôvodného osadenia z 15. storočia. V Európe nenájdeme veľa kostolov, ktoré by sa mohli chváliť takým množstvom gotických oltárov a navyše umiestnených po dobu 500 rokov na rovnakom mieste. Gotický hlavný oltár sa ale nezachoval, v roku 1655 ho nahradil barokový oltár, ktorý bol neskôr nahradený súčasným novogotickým z roku 1878.

Pred kostolom stoja na zemi **dva historické zvony**. Ten väčší dostal meno Urban. Je 165 cm vysoký a bol vyrobený v roku 1584. Menší zvon sa nazýva Ján. Je 120 cm vysoký a pochádza z roku 1486.

Radnica

Bardejovská radnica bola postavená začiatkom 16. storočia a je považovaná za prvú renesančnú stavbu na Slovensku. Aj napriek niektorým prestavbám si zachovala svoj

Pred Kostolom sv. Egídia si môžete prezrieť aj dva historické zvony.

Bardejovská renesančná radnica

renesančný ráz. Od začiatku 20. storočia, kedy prebehli na radnici úpravy, slúži budova ako múzeum. Dnes v nej sídli **Šarišské múzeum**. Radnica je nielen pekná, ale v porovnaní s inými stredovekými radnicami aj tak trochu zvláštna. V európskych krajinách totiž nie je veľa radníc, ktoré by stáli osamotene

Mestské hradby Bardejova

uprostred námestia; väčšina z nich je súčasťou radovej zástavby lemujúcej námestie.

Zvonku pôsobí radnica ako relatívne jednoduchá stavba s hladkou fasádou. Štýlovo pripomína domy na námestí, od ktorých sa líši iba svojou veľkosťou. Zaujímavé sú však na nej niektoré detaily: Najkrajším z nich je **renesančné arkierové schodisko**, vyzdobené monogramami 12-tich radných z doby, keď sa radnica stavala. Zaujímavá je taktiež **dekoratívna výzdoba štítov** a **kamenné sošky**, ktoré lemujú štíty, ďalej **erb** mesta a Uhorska, **hodiny** a **duté mestské miery** z rokov 1510 a 1620, slúžiace na meranie požadovaného objemu obilia, fazule či hrachu. K najkrajšej časti interiéru budovy však patrí vyrezávaný a maľovaný **renesančný kazetový strop**.

Mestské hradby

V polovici 14. storočia dostal Bardejov kráľovské privilégium postaviť si hradby. Vznikli pomerne rýchlo, a preto sa už

začiatkom 15. storočia začali modernizovať a nadobudli dnešnú podobu. V tomto období bola rozšírená a prehĺbená vodná priekopa, ktorá nakoniec dosahovala šírku 24 metrov a hĺbku 10 metrov. V prípade napadnutia mesta bolo možné priekopu zaplaviť vodou. K posledným úpravám obranného systému mesta došlo v 16. storočí, kedy boli pred tromi bránami vybudované barbakány, strážne veže.

Vchod do mesta umožňovali tri, už spomínané brány. **Dolná brána** bola súčasťou severovýchodného úseku opevnenia, na západe stála tzv. **Wallova brána** a na juhu, pri ceste smerom na Prešov, ju dopĺňala **Horná brána**. V priebehu 19. storočia však boli všetky zbúrané. Súčasťou hradieb boli aj bašty. Tých sa zachovalo deväť. Aj keď sa to môže zdať málo, ide o najvyšší počet bást, ktoré sa na Slovensku zachovali ako súčasť mestského opevnenia. Podľa odborníkov má Bardejov najlepší zachovalý systém stredovekých mestských hradieb na celom Slovensku.

Ale ani hradby mesto v minulosti neuchránili. Nebezpečenstvo sa často nachádzalo vo vnútri, a to v podobe

cisárskych vojsk ich veliteľov.

Celé 17. storočie sprevádzali Horné Uhorsko (Slovensko) vlny protihabsburských stavovských povstaní, vedených uhorskou šľachtou proti cisárovi vo Viedni.

Pre Habsburgovcov predstavovali vojny s kurucmi (vojskami uhorských stavov) veľkú finančnú záťaž, čo riešili zvyšovaním daní a rôznych ďalších odvodov kráľovským mestám (medzi ktoré patril aj Bardejov).

Tieto mestá sa navyše museli postarať o ubytovanie a stravovanie cisárskych posádok. Zatiaľ čo v roku 1684 Bardejov obsadenie mesta cisárskym generálom ešte ustál, o osem rokov neskôr, v roku 1672, sa spolu s ďalšími kráľovskými mestami (Prešovom, Kežmarkom, Sabinovom) pridali na stranu protihabsburského tábora.

Po jeho porážke sa správa kráľovských miest dostala opäť do rúk zástupcov cisára a výpalné, dane a rôzne poplatky dosiahli takú výšku, že mesto muselo predať svoj majetok vrátane tokajských viníc. Ale ani tak nemohlo požadovanú sumu zaplatiť.

Zmenili sa aj obchodné trasy, takže predtým bohaté mesto začalo hospodársky upadať, čo trvalo v podstate až do 20. storočia.

Kuruci a labanci

Kuruci boli vojaci protihabsburských vojsk v časoch stavovských povstaní, ktoré otriasali územím Horného Uhorska (dnes Slovenska) počas celého 17. storočia. Označenie kuruc sa ale začalo používať až počas povstania vedeného Imrichom Tökölim. Kuruci boli predovšetkým slovenskí sedliaci, ktorí sa nechali naverbovať z rôznych pohnútok, predovšetkým však materiálnych – vodcovia protihabsburských povstaní im väčšinou nasľubovali oslobodenie od daní. Pôvod slova nie je dostatočne objasnený a existuje niekoľko

rôznych vysvetlení. Niektorí bádatelia tvrdia, že slovo kuruc je odvodené od maďarského označenia križiakov, ktoré zodpovedá latinskému slovu *crutianus*, ďalší zas, že ide o odvodeninu nemeckého slova *kreuztürken* (kresťanskí Turci). Protivníkmi kurucov boli príslušníci habsburskej armády, ktorým sa hovorilo labanci. Pôvod slova, ktoré malo pejoratívny nádych a používalo sa najmä počas povstania Imricha Tököliho, je neznámy. Dnes sa s týmito slovami stretnete najmä v beletrii a vo filmoch, ktorých dej sa odohráva práve v tejto dobe.

Banská Štiavnica – historické jadro a technické pamiatky

Dôvod zapísania: Banská Štiavnica a jej okolie sú príkladom dôležitého stredovekého banického mesta a tiež príkladom banického centra, ktoré po ukončení dolovania a presťahovaní Banskej akadémie do Maďarska prišlo o zmysel svojej existencie. Stalo sa zraniteľným a stratilo svoju atmosféru a mestskú štruktúru.

Rok zapísania: 1993

Poloha: N 48°27'29" E18°53'07", stredné Slovensko

Najbližšie väčšie mesto: Zvolen (32 km severovýchodne od Banskej Štiavnice)

Doprava: Autom: Priamo do mesta vedie odbočka z cesty R1, ktorá ide z Nitry do Zvolena. Ak idete od Zvolena, odbočka je od neho asi 12 km, ak idete od Žiaru nad Hronom, odbočka je asi 15 km od mesta. Z odbočky na cestu R1 je to do Banskej Štiavnice ešte asi 20 km a cesta vedie údolím po ceste I. triedy č. 51.

Vlakom: Z Bratislavy do Banskej Štiavnice je to asi 240 km. Vo vlaku strávite asi 4 hodiny a počítajte približne s dvomi prestupmi. Z Košíc je to podobné (260 km) a o nejakú tú polhodinu dlhšie.

Autobusom: Cesta z Bratislavy, s jedným prestupom, trvá asi 3,5 – 4 hodiny, z Košíc až 5 hodín. Lepšie spojenie je zo Zvolena, vzdialenosť cca 30 km, trvanie jazdy cca 45 minút.

Otvárací čas: V sezóne sú pamiatky väčšinou otvorené denne od 9. do 17. hod., mimo sezóny je v pondelok zatvorené.

Vstupné: Vstupy do jednotlivých objektov sa pohybujú približne do 5 €.

Web: www.banskastiavnica.sk, www.banskastiavnica.travel, www.muzeumbanskejstiavnica.sk, www.bajkomktajchom.sk

Nový zámok v Banskej Štiavnici

Podobne ako veľa iných stredovekých banických miest sa aj Banská Štiavnica rozprestiera na svahoch hôr, konkrétne Štiavnických vrchov. Pri pohľade na satelitnú mapu zistíte, že mesto leží uprostred kotliny obklopené horami, na mieste kaldery (kráteru sopky) vytvorenej z prepadnutého vulkánu pred miliónmi rokov. Láva, ktorá sa tu z vnútra zeme dostala na povrch, vyplavila aj striebro a zlato. Už v dobe bronzovej a železnej tu ľudia kutali a dobývali rudu a táto tradícia sa udržala až do stredoveku. Dokument z roku 1156 hovorí o tomto regióne ako o „krajine dolu“ (lat. *terra banensium*). V polovici 13. storočia sa tu usadili baníci z Tirolska a mesto získalo právo dolovať rudu. Z tohto obdobia (konkrétne z roku 1275) pochádza aj prvý

mestský znak. Mesto – ležiace na svahoch kopcov nazývaných Glanzenberg a Paradjz – sa stalo prvým baníckym mestom na Slovensku.

Starý zámok a Kostol Nanebovzatia Panny Márie

Už od svojich počiatkov bola Banská Štiavnica bohatým mestom. Svedčí o tom existencia dvoch kostolov z prvej polovice 13. storočia. Ten prvý stál na vyvýšenine pod kopcom Paradjz a v ďalších storočiach

bol prebudovaný na mestský hrad, ktorého úlohou bola obrana mesta pred tureckými nájazdmi. Dnes sa niekdajší hrad a pevnosť nazýva **Starý zámok** a vypína sa nad centrom mesta. Na mieste druhého kostola, románskej baziliky sv. Mikuláša, dnes stojí **Kostol Nanebovzatia Panny Márie** (miestni mu hovoria Nemecký), ktorý sa nachádza dole v meste. Okolo cesty vedúcej medzi týmito kostolmi boli postavené najprv osamotené domy, ale tie sa v priebehu rokov spojili a vznikla tak radová zástavba, ako ju poznáme dnes. Pôdorys dnešného centra je v podstate identický so stredovekou Banskou Štiavnicou.

Pohľad na Starý zámok. Vpravo od neho si môžete všimnúť Súsošie svätej Trojice a gotický kostol sv. Kataríny.

